

Сайтът desebg.com публикува доклада на доц. д-р **Дилиан Николчев** „Престъпленията на комунистическия режим срещу православната църква” – примери в документи, представен на конференцията

[„Тоталитаризмът в България 1944-1989: Преосмисляне чрез знание“](#)

, проведена в гр. Враца на 20-21 ноември 2016 г. и организирана от община Враца и фондация „Истина и памет” пред ученици и студенти от града. Доц. Николчев е преподавател по Църковно право и Устройство и управление на БПЦ в Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Той е автор на книгата [„Екзарх Стефан под „грижите” на Държавна сигурност”](#) (2015). Вътрешните подзаглавия в публикацията са на сайта.

Размишлявах върху това как максимално да доближа темата за „Престъпленията на комунистическия режим срещу Православната църква“ до неопетненото знание–съзнание на младите хора, които физически не са били свидетели на този трагичен период от историята на страната ни (в голяма степен късметлии), както и как да убедя този кръг от слушатели, още с първите си изречения, че днес не е възможно те да очакват справедлив, богат и перспективен свят в личен и обществен план, ако не познават одиозните „отломки“ от миналото на техните бащи и на бащите на техните бащи. Тези мои предварителни размишления определиха и кръга от примери и въпроси към така поставения проблем.

За репресиите след вицове при социализма

Преди да се спра обаче конкретно на въпроса за тази зловеща и трагична страница от църковната и гражданската ни история, искам да се обърна директно към присъстващите тук млади хора с въпроса: дали те знаят политически вицове за управляващите днес и дали в ежедневието си, по един или друг повод, се забавляват, споделяйки си помежду си вицове и анекдоти, както и дали в следствие от тях са произтекли някакви санкции или репресии?

За това, че например, са разказали виц за министър-председателя Бойко Борисов. И тъй като отговорът предварително ми е известен, нека да извадя „насреща“ няколко архивни документи от времето на комунизма.

Първият е от „ИНФОРМАЦИЯ ОТНОСНО: Вражески прояви сред учащите се в столицата през периода 1978 – 1979 година“. Документът е изготвен от ДС-София на 1 февруари 1980 г. В него, между многото персоналните примери за антипартийни прояви на ученици, се отделя внимание и на „ученичката от училище „Васил Априлов“, Сабина Гетова“, която „разпространяваше сред своите съученици политически вицове. Освен това в училище обсъждала въпроса колко дни ваканция ще им дадат когато почине нашият или съветският партиен и държавен ръководител“.

За какво ДС е следяла младите хора

Допълвам информацията, че въпросната ученичка тогава е само на 14 години. В същия документ внимание привлича и друга „вражеска проява“, извършена от „ученикът от 35 гимназия с преподаване на руски език, Владимир Илиев Христов“, който, „разработвайки класната си работа по литература, беше написал следното: „Октомврийската революция извърши прелом в развитието на света, отвори нова страница в историята. Това е голямото, известното, с което ни надуха главите тази година“.

Вторият пример, разбира се, не е изговаряне на виц от ученик, но отново има връзка с този комедийно-драматичен жанр – днес звучи като автентичен виц за тоталитарната комунистическа действителност; и в същото време илюстрира политическата бруталност на комунистическия режим, бруталност, която достига до крайности, както се вижда от следващия пример.

В началото на 70-те години студентът от СУ (специалност „География и туризъм“) Георги Христов попада в полезрението на ДС, причината, че „замислял бягство зад граница. Успоредно с това обектът написал на английски език антикомунистически пасквил с обем 60 страници, под заглавие „В блатото на комунизма“. Същият е задържан от органите на ДС, и, както без никаква емоция съобщава документа – „Преди няколко дни този студент беше осъден“.

Подобна е и съдбата на двамата студенти Кръстан Каракашев и Иван Динев, които разказвали „вражески вицове, като например: „В България се премахвали смъртните присъди и се заменяли с едномесечно гледане на съветски филми“.

Разбиването на БПЦ през разработките на Държавна сигурност

Преминавайки рязко към същинската тема – тази за престъпленията на комунистическия режим в контекста на живота, устройството и управлението на БПЦ в онова време (казано най-общо) отбелязвам, че тук и сега ще представя документи на ДС само в рамките на три оперативни дела – т.нар.

„Групово дело за оперативна разработка“ (ГДОР) с окраска „Идеологическа диверсия“ от религиозни позиции, под псевдонима „Паяци“, проведено в началото и в средата на 80-те години в тогавашната Духовна академия (сега Богословски факултет при СУ), един архивен документ по ОНД „Звън“, провеждано на Врачански митрополит Пасий, както и извадки от агентурната разработка на ДС срещу Българския екзарх и митрополит Софийски Стефан, разработка, проведена в края на 40-те и началото на 50-те години на миналия век.

Разбира се, хронологически досието на Българския Екзарх Стефан, заточен от комунистическата власт в с. Баня, Карловско, където и умира, до голяма степен очертава съдбата на БПЦ в годините на комунистическия тоталитарен режим. Рамката на политическия диктат е заложена още в първите дни след деветосептемврийския преврат, когато, след бившите управляващи, най-много убити, арестувани и изтезавани без съд и присъда се нареждат клириците на БПЦ.

Вълко Червенков срещу попщината

От тези години е и официалната политика на комунистическата власт към Православната църква, която може да се обобщи чрез пример, отразен в едно писмо на Вълко Червенков (по онова време член на Политбюро на ЦК на БРП /к/, завербуван преди това от НКВД с кодовото име „Спартак“, завърнал се от Москва, където в продължение на години работи в Коминтерна под прякото ръководство на Г. Димитров) до МВР. Поводът е подготвяното от Св. Синод през май 1946 г. честване на 1000-годишнината от кончината на св. Иван Рилски. Съдържанието на документа, с малки съкращения, е следното:

*„НЯМА ЗАЩО ДА СЕ ДАВА ВЪЗМОЖНОСТ, ПРИ НЕУКРЕПНАЛАТА ВЛАСТ, ПРИ НЕУРОЖАЯ, ПРИ НЕУРЕДИЦИТЕ ТУК И ТАМ, ДА СЕ ДАВА ВЪЗМОЖНОСТ НА РЕАКЦИЯТА ВОДЕНА ОТ ЕКЗАРХА И ЦЪРКВАТА, ДА СЕ СЪЗДАВАТ ЗРЕЛИЩА И СЪБОРИ, ДА СЕ СЪБИРАТ МАСИ ПОД КАКВА ДА Е ФОРМА, ДА МИНАВАТ ПРЕЗ СОФИЯ И ДА ОТИВАТ В РИЛСКИЯ МАНАСТИР НА ПОКЛОНЕНИЕ НА ИВАН РИЛСКИ И НА ГРОБА НА МОШЕНИКА ЦАР БОРИС!
НА ВСЯКА ЦЕНА ДА СЕ ОТЛОЖИ ПРАЗДНУВАНЕТО И ТО ОЩЕ СЕГА!*

Да се отнеме инициативата на реакцията и попщината! [...]

ДА СЕ ПОГЛЕДНЕ ПО СЕРИОЗНО НА РЕАКЦИЯТА В ЦЪРКВАТА! ТУК НЯМА НИКАКВА ЛИЧНА НЕПРИЯЗЪН или дребнобуржоазно паникьорство!

РЕАКЦИЯТА СЪБИРА СИЛИ В СОФИЯ! ЦЪРКВАТА Е НАЧЕЛО! ВЗЕМЕТЕ МЕРКИ СВОЕВРЕМЕНО! АРМИЯТА! УЧРЕЖДЕНИЯТА! УЧИЛИЩАТА – СПЕЦИАЛНО! БДИТЕЛНОСТ И РЕШИТЕЛНИ МЕРКИ!“

Такива „решителни мерки“ „юмрука“ на Комунистическата партия, ДС, взима и срещу Екзарх Стефан, разигравайки, меко казано, груб оперативен сценарий, който цели да го дискредитира.

Очернянето на Екзарх Стефан

Всъщност документалния пример, който предавам, демонстрира маниера на работа не само на комунистическите тайни служби, но и на началническото партийно ниво – ръководството на Партията. Начевайки операцията по очерняне на Екзарха и евентуалното му отстраняване от предстоятелстването му на поместната ни църква, ДС започва да вербува възможно най-голям брой лица от неговото близко обкръжение.

Като правило в онези години това става на базата на компрометиращи материали и чрез отправяне на заплахи. Такива прийоми ДС прилага и по отношение на медицинската сестра на Екзарха – Галина Николай Алексиевич Шумакова, родена в Русия, израснала в България, женена за Николай Алексиевич, също с белогвардейски произход, „след девети ликвидирани“ без съд от „народната власт. От съхранен до днес документ, описващ начина на вербуването на тази медицинска сестра, се виждат възможностите на ДС да скалъпва биографии и по този начин да принуждава и изнудва граждани да ѝ сътрудничат.

В него зам.-министъра на Вътрешните работи, ресорен по ДС, направо нарежда, че след задържането ѝ от органите тя трябва:

- „1. Да напише, че е имала незаконни полови връзки с инж. Георгиев – в екзархията.*
- 2. Да признае връзката си с Екзарха.*
- 3. Да ѝ се втълпи, че следствие незаконните ѝ връзки + неподчинение на милицията носи съвсем сериозна отговорност.*
- 4. Да ѝ се обясни, че можем да не искаме нейното наказание, но само при условие, че ще работи за Д.С. (при вербовката могат да се искат и обширни сведения за екзарха).*
- 5. За да се обвърже по здраво, след вербовката от нея ще се иска да предаде някоя вещ на екзарха на нас (било то писма или други) – докато Екзарха още не се е завърнал.*
- 6. Същата ще ни улесни при извършването на секретен обиск в екзархията тъй като има ключ от нея, а и самата тя е самичка в апартамента на Екзарха (това също така ще я обвърже още повече)“.*

Престъпленията на комунистическия режим срещу Православната църква

Написано от доц. Дилян Николчев
Понеделник, 28 Ноември 2016 19:15

Цитираният документ разкрива всъщност принудителния характер на вербуването ѝ от ДС, в частност – заплахите, отправени към нея, в случай, че откаже сътрудничество, както и полицейски изградения сценарий при създаването ѝ на образ, който няма нищо общо с действителната ѝ житейска същност на човек.

По същия начин ДС провежда и своята „кадрова политика“ в самия Синод на поместната ни църква. За пример представям архивен документ по оперативно наблюдателно дело „Звън“, провеждано на Врачански митрополит Паисий.

Така, в оперативен план, съставен от Хр. Маринчев (майор от ДС) на 31 януари 1964 г., висшестоящият му началник е оставил следната ръкописна резолюция, отнасяща се до Врачанския архиерей:

„След набиране на достатъчно компроматериал ще се действа за изгонването му от малкия състав. С това ще нанесем удар върху реакционното крило, което ръководи. В това направление ние ще имаме подкрепата на патриарха и някои по-лоялни владици. Ще създадем условия за избиране в малкия състав евентуално на „Пирински“.

Близо две години по-късно, операцията на ДС по „изгонването“ на митрополит Паисий от намаления състав на Св. Синод е вече осъществена, видно от документ-предложение, написан на 7 февруари 1966 г. от Христо Маринчев, вече подполковник от отдел VIII, управление II на КДС. В него той съобщава, че „на 30.XII.1965 год. Синодът на БПЦ проведе избор на Намаления състав на Синода, на мястото на изтеклия мандат на митрополит Паисий Врачански. Болшинството на гласовете бяха дадени за Ловчанския митрополит Максим, поради което същият беше утвърден за член на Намаления състав“. Подминавайки самото последствие от успешно приключената конспиративна разработка срещу митрополит Паисий, по-важното в случая с дадения документален пример е нагледният „модел“ на работа на ДС към управлението на БПЦ.

Агентурната мрежа около изолирания екзарх

Връщайки се към историята около съдбата на Екзарх Стефан, след заточването му от

Престъпленията на комунистическия режим срещу Православната църква

Написано от доц. Дилян Николчев
Понеделник, 28 Ноември 2016 19:15

комунистическата власт в с. Баня, интерес представляват и методите на агентурен контрол върху този емблематичен за Църквата ни духовник. Действията за обезпечаване на „вилата“, в която е въдворен той, и по този начин неговото контролиране, стартират още с вземане на решението той да бъде заселен там.

Първата стъпка в тази посока е била „обезпечаване“, посредством инсталиране на мероприятие „З“ (монтиране на подслушвателни устройства) и постоянно подслушване. От поверителен рапорт с дата 4 дек. 1954 г. се вижда как ДС осъществява „непрекъснатите грижи на Държавна сигурност“ към екзарха, поне що се отнася до техническото обезпечаване на оперативната разработка.

Авторът на този документ, адресиран до началник управление III ДС, е инспектор Спас Г. Стойчев. В същия рапорт се описва разположението на самата вила, която е двуетажна, и в която, освен бившият екзарх, живеят неговата сестра и четиричленното семейство Шокови. В документа още се казва: „всички стаи, холове, дори килерите и баните на вилата са обезпечени с подслушвателни апарати, като в спалнята на обекта имало две и повече микрофончета“.

Разбира се, агентурните мероприятия по контрола на Екзарха не се изчерпват единствено чрез подслушване и контрол върху кореспонденцията му. Само за „периода 1952 – 1957 г. са вербувани над 70 агента, които да донасят за дейността, срещите и изказванията на Екзарха“. Във всеки случай, всички тези сътрудници на ДС, работещи по контролирането на екзарха в с. Баня, са изпълнявали поставените им задачи старателно и съзнателно.

Добър пример за това са оставените донесения от информатор „Бойко“, който не само съставя на ръка графична таблица, в която описва маршрутите, пътуванията и броя на пътниците, докато е обслужвал като шофьор екзарха в един кратък период, но и завършва агентурната си информация със следното: „За горенаписаното лично от мен – всичко това съм чул от екзарх Стефан и като гражданин на Народната република не трябва да спим, а да бдим“.

И за да е Екзархът съвсем под „грижите“ на ДС, включително и по отношение на здравословните грижи на медицинския персонал, комунистическите тайни служби поставят под контрол и лекарския персонал, полагащ грижи за неговото здраве. В тази връзка интерес представлява поверителната докладна на д-р Рачо Ангелов Генчев (тук

Написано от доц. Дилян Николчев
Понеделник, 28 Ноември 2016 19:15

само ще припомня, че до 2000 г. днешната Университетска болница за активно лечение „Св. Анна“ в София носеше името на д-р Р. Ангелов) до министър-председателя Вълко Червенков, датирана 29 юни 1950 г.

В нея лекаря д-р Ангелов описва, че посетил вилата, в която е заточен Екзарха, и препоръчва като наложително:

- „1. Да се направи добър избор на всички лица, които са в контакт с митрополита.*
- 2. Да се нареди по-добър контрол на лицата, които се срещат с митрополита и да не се допускат неизвестни лица да го посещават.*
- 3. Да се проучи добре какво представлява лекарят, който е в постоянен контакт с митрополита и, ако не може напълно да му се доверява, да се смени и да се назначи друг лекар. [...]*
- 5. Да не се допуска посещението на митрополита от какъвто и да било външен лекар без изричното разрешение на М[инистерството] на външните работи след предварително споразумение с мене.“*

Заточен, Екзарх Стефан почива на 14 май 1957 г. Но дори и вече мъртъв ДС продължава да го „контролира“. На погребението му са „маршрутирани“ 14 агенти, без да се броят изпратените оперативни работници, които да се смесят с богомолците и да слухтят. Присъствието на агентурен апарат в Бачковския манастир обаче не остава незабелязано от присъстващите, видно от „самопризнанията“, които са оставили самите агенти в своите агентурни донесения.

Ето няколко примера:

В агентурно донесение на агент „Водолаз“ (от 20 май 1957 г.) се съобщава, че по време на погребението, „когато ковчегът беше вече спуснат в гроба“, „една от жените се обади и каза – по тихо, че имало между хората пуснати хора от държавна сигурност, а той каза – какво като има, нищо не може да ни уплаши. За този случай веднага уведомих органа на властта да търсят такъв човек“, донася за действията си агентът.

Агент „Любен“ пък предава разговор по време на погребението, който е провел със свещеник Каравелов на 17 май, и който му казал: „Хайде да се махнем от тук, че гледаш ли го онзи там, не мога да го търпя, този изрод, гад, долнопробен човек като всеки комунист“. Казал му и още: „Гледаш ли го онзи тип с прошарената коса, ако ми бе паднал, бих го одрал, той е от ДС“. За същия свещеник съобщава и друг агент – „Петков“, който описва „разговор на чашка“ с духовника, състоял се в ресторанта под манастира. Там духовника му казал: „Тука е пълно с агенти: Виждаш ли го този, парче по парче бих го рязал. Това е най-мръсното куче от милицията“.

За масираното присъствие на милиция и агентурен апарат по време на погребението на екзарха много сполучлива е характеристиката, дадена от Христо Анчев Червенков, бивш адвокат, „заемащ службата библиограф“, както го представя аг. „Любен“ в донесението си от 25 юни 1957 г., във връзка с изнесените в Бачковския манастир 40 дни от смъртта на екзарха (на 22 с.м.): „тогава имаше цял камион от формена и тайна милиция“.

Шесто управление на ДС срещу Духовната академия

В една друга далечна за младите хора година – 1982, по агентурен път, в Шесто управление на ДС се получават данни, че сред преподавателите в Духовната академия е оформена опозиционно настроена неформална група, „обединена на базата на общи възгледи за мястото, ролята, целите и задачите на религията в социалистическата държава. Идеологическата им платформа е назад към чистото богословие, за неучастие на Българската православна църква в световните миротворчески религиозни форуми, против икуменизма и непоставяне религията в услуга на комунистите“.

Тази група от преподаватели в Духовната академия е причината ДС да открие оперативна разработка под псевдонима „Паяци“. Отговарящ за агентурните мероприятия е ст. лейт. Й. Гюдуров, който изготвя специален план за работа, в който се планират следните мероприятия:

- „Придобиване на информация относно коментари, изказвания и заявления по актуално-политически и международни мероприятия“;
- „Възпиране и недопускане прокарването на техни решения, мнения и предложения в АС“;
- „Да се възпрепятства избирането на Иван Денев за доцент“;
- „Да се ограничава участието им в международни мероприятия извън и в страната“;

- „Изясняване характера и начина на провежданата агитация и пропаганда сред студентите за приемане монашеско звание и оставане на обучение в Академията, с цел недопускане обработката и увеличаването на студентите към активен религиозен живот“;
- „Разкриване и установяване на техните симпатизанти и поддръжници сред студентите, с оглед разколебаването им, или отстраняване от Академията“;
- да се наблюдава групата „Паяци“, като се „обърне внимание върху коментари и изказвания с политическа насоченост“.

В рамката на разработката ДС използва различни оперативно-технически мероприятия, като например контрол на личната и служебна кореспонденция, подслушване на телефони, подслушване по домовете и др. Обща задача, излизаща извън рамката на конкретната разработка, е „при възможност да се заснемат кадри от венчавки и кръщавки“.

„Престъпленията“ на преподавателите-богослови

В какво се състоят „престъпленията“ на тези преподаватели-богослови черпим сведения както от агентурните донесения на агентурния апарат в самата Духовна академия, така и от различните справки и аналитични материали на офицерите на ДС. Така, като антидържавни прояви на тази група са напр. констатациите, че „остро протестирали и заявили, че няма да позволят да се прокарват чрез църковния печат мисли и идеи, които явно се харесват на външните фактори и които рушат бавно, но сигурно Църквата и религиозността в България“; че „по тяхна преценка било предателство на Църквата един богослов да прави „мили очи“ на комунистите, които желаят да унищожат Духовната академия и Църквата...“; че „според тях преподавателите в Духовната академия трябвало да преподават и защитават традиционното богословие и с всички сили да се борят срещу антирелигиозните тенденции на нашето време.

Дори [...] изказали мисълта, че биха предпочели да станат мъченици, вместо да се комунизирът“; че „смело заявили, че няма сила на този свят, която да ги застави да се „бядисат“ и да рушат църквата и академията“; „готови били да поддържат консервативната линия на Църквата, да умножават числото на студентите, да съдействуват за ръкополагането на свещеници и монаси“; „един от тези преподаватели не пропускал „удобен случай, особено сред студентите в Академията, да ги призовава, подканва и препоръча за дякони, свещеници и монаси“.

Същият разказвал, „че заради истинската вяра, заслужава човек да се лиши от много неща – пари, лично благополучие, почести и слава...“ и т.н. Интересна е и оценката на ДС (31 октомври 1980 г.), получена в резултат на агентурно донесение, за брата на настоящия български патриарх Неофит – Димитър Димитров, тогава млад преподавател в Академията. В нея се казва, че той е „пламенен църковник, който в стремежа си да разпали християнски огън в сърцата на своите студенти се унася и забравя границите.

Поздравява всеки студент или свещеник, който е успял да отбие пречките си по пътя и много убедително ги съветва са бъдат твърди и непреклонни във вярата си. Радетел да здрава и независима църква, за свободно християнство без притеснения. С голяма вещина хвали красотите на Западния свят. Проявява се като аполитичен човек. Доставя му удоволствие когато разисква със студентите по църковни въпроси, радва се когато вижда около себе си религиозни момчета. Като им дава примери за отстояване на вярата.“

В резултат на проведените агентурни мероприятия, ДС си поставя и други задачи, като:

- „Чрез агентурата в ДА да се преустанови изпращането на студенти в Челопеченския манастир“;
- „Да се установи кои студенти четат и разпространяват инкриминирана литература“;
- „Чрез Комитета по вероизповеданията да се уведоми Св. Синод на БПЦ за налагане на санкции“;
- „Да продължи разработката на ГДОР „Паяци“ за пълното изясняване и документиране на дейността им, с оглед провеждане на оперативни комбинации за разлагане на групата, профилактиране или подвеждане под съдебна отговорност“.

Препоръчва се също, ако е необходимо да се направи „консултация с Главно следствено управление“. За двамата от преподавателите „чрез агентурата в Св. Синод и Комитета по вероизповеданията“ се прави предложение те да бъдат „отстранени от преподавателска работа“. Задачата е изпълнена. Възпрепятствана е и доцентската процедура на един от „паяците“.

Що се отнася да това какви дивиденди са получили агентите на ДС за своята доносническа дейност, архивите отчетливо разкриват няколко безспорни факта: бързото им израстване в академичната йерархия; постоянното им „маршрутиране“ във „вражески“ западни държави (във време, в което за обикновения българин беше почти невъзможно); подобряване на финансовото им благополучие, било вследствие на повишаване на заплатите им в резултат на „промоционалното“ им професионално израстване – благодарение на тайните служби, било то от командировъчните им „инжекции“, или от различни награди, като например тази: „В чест на Деветосептемврийския празник агент „Антон“ да се награди с предметна награда на стойност до 40 лева“, гласи един от документите.

Носите ли кръстчета?

И накрая, предвид липсата на време и машинописно пространство, позволявам си да попитам младите хора – дали те носят кръстчета на вратовете си?

Питам, защото по време на комунистическия режим това беше невъзможно, или по-точно – алтернативата за тези, които си позволяваха това беше ТВУ, изключване от учебно заведение, белязване за цял живот.

С тази тема за Христовите „кръстчета“ – символ на Христовото разпятие, завършвам: „Вземете срочни и енергични мерки за точно изпълнение на дадените указания в тази насока ..., включително и по увлечението за демонстративното носене на кръстчетата, като не се допусне работата по тази задача да има кампаниен характер“. И така – чак до сриването на комунистическия режим през 1989 г.